

Modernizm Sonrası Ulus Kimlik ve Bileşenleri

National Identity and Its Components after Modernism

Muhittin IMİL

Milli Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Sosyoloji Bölümü, mimil@kho.edu.tr

ORCID Numarası|ORCID Numbers: 0000-0001-5124-7984

Öz: Sosyal bilimlerin çok geç farkına vararak tartışmaya başladığı kolektif kimlikler, sadece bireysel değil ama aynı zamanda sosyal insicamı da belirleyen olgulardır. Kadim dini kimlikler ile modern dönemin büyük inşaları olan milli kimlikler, yaşlı dünyanın son asırlarında meydana gelen sosyal ve siyasi gelişmelerin temel belirleyicileri olmuşlardır. Bununla birlikte son asrın en belirgin aktörleri olan ulus devletler ve inşa ettikleri ulusal kimlikler, öncülleri olan diğer büyük kolektif aidiyetlerin güçlü yönlerine yaslanmak suretiyle hayat bulmuşlardır. Modernizmi aşma çabası olarak postmodern düşünce, inşa edilmiş olan bütün büyük aidiyetlere yönelttiği eleştiri ve düzenli saldırılarla dini, etnik, milli ve nihayetinde ulusal kimlikleri parçalama gayreti içerisindedir. Ulusal kimlikler ve bileşenleri olan diğer kolektif aidiyetlerin, şiddetini artırarak devam eden postmodern saldırıları yerleşik bakış açıları ve mevcut savunma yöntemleriyle göğüslemeleri, dahası bütünlüklerini her şeye rağmen garanti altına almaları mümkün görünmemektedir. En nihayetinde yapılması gereken, devletler ve inşa ettikleri ulusal kimlikler tarafından postmodern argümanların doğru okunmak suretiyle karşı tedbir geliştirilmesinden ibarettir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yoluyla gerçekleştirilen çalışma, ulusal kimliklerin postmodern saldırılar karşısında varlıklarını devam ettirmek üzere sahip oldukları alternatif tavırların irdelenmesi amacıyla taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Modernizm, Postmodernizm, Kolektif Kimlik, Etnisite, Ulus Kimlik.*

Abstract: The collective identities that the social sciences became too late to begin to discuss are not only the individual but also the determinants of social coherence. Ancient religious identities and national identities, which are the major constructions of the modern era, have been the main determinants of the social and political developments that took place in the last centuries of the old world. In the meantime, nation states, the most prominent actors of the last century, and their national identities came to life by leaning on the strengths of their predecessors, other great collective belonging. As an effort to transcend modernism, postmodern thought endeavors to disintegrate religious, ethnic, national and ultimately national identities through criticism and regular attacks on all major belonging. It is unlikely that national identities and other collective identities, which are components of it, will continue to exacerbate postmodern attacks by increasing their severity with established perspectives and existing defense methods, and moreover they cannot guarantee their integrity. Ultimately, what needs to be done is to develop countermeasures by correctly reading postmodern arguments by states and national identities they have built. This study which is having the aim of examining the alternative attitudes that national identities hold in order to maintain their existence against postmodern attacks, has been conducted using the document analysing method.

Keywords: *Modernism, Postmodernism, Collective Identity, Ethnicity, National Identity.*

Giriş

Geleneksel zamanlarda daha uzun ve kendiliğinden süreçlerin sonunda biçim ve içerik değiştiren büyük kolektif kimlikler, modernizm ve aşma çabasındaki post endüstriyel dünyanın egemen güçleri tarafından daha amaca dönük, hızlı ve yapay dayatmalarla dönüştürülmeye devam etmektedir. Küreselleşme ve beraberinde getirdiği taleplerle büyük bir öğütücünün dişleri arasında varlık savaşı veren söz konusu kolektif kimliklerin en başta gelenleri egemen taleplerin önündeki temel engeller olan ulusal kimlikler ve dini kimliklerdir.

Çalışmada tarihsel bağlam içerisinde etnik ve dini kimliklerin birlikte inşa ettikleri güçlü kolektif aidiyetlerin incelenecektir. Hemen akabinde ele alınan tarihsel zemine yaslanmak suretiyle ulusal kimliklerin küresel aktörler tarafından içine düşürülmek istendikleri yok olma sorunuyla nasıl baş edebileceklerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Sosyal Bilimlerin Unuttuğu Bir Kavram Olarak Kolektif Kimlik

Kimlik kavramı, 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyal bilimlerde daha çok dikkate alınmaya başlanmıştır. Modern zamanlarla ve Durkheim'ın işbölümü kavramıyla doğrudan bağlantılı olduğundan, kavramın sosyal bilimsel alanda tartışılmaya başlanması konusundaki bu geç uyanış, anlaşılabilir bir gecikmedir. Zira erken dönemlerde, primitif topluluklar için gerek bireysel gerekse kolektif kimlikler, birey dünyaya gelmeden belirlenmiş, sıra dışı durumlar hariç olmak üzere doğumla birlikte kazandığı özelliklerdir. Bahse konu dönemlerde mekanik ilişkiler ağının birey ve toplumu için olası kolektif kimlikler, işlevsel bir sınıflandırma yapılamayacak kadar kısıtlıdır. Tönnies'in (2019) kavramlaştırmasıyla cemaate (gemeinschaft) ilişkin kan bağından kaynaklanan aidiyetler ve büyük oranda buna özdeş dini kimlikler söz konusudur. Zamanla iş bölümü artıp din kurumsallaştıkça, cemaat cemiyete (gesellschaft) dönüşürken kolektif aidiyetlerin yelpazesi de genişler. İşbölümü ve bununla bağlantılı olarak organik ilişkilerin patlama yaşadığı modern çağ, geleneksel ve parçalı sosyal aidiyetlerin devasa bütünlüklere evrildiği çağdır. Açıkçası modernizm sosyal kimlikleri parçalama değil birleştirerek büyütme derindedir. Zira dini, siyasi, ticari hatta daha sonraları kültürel saldırganlık ve yayılmacılığın hızla küresel boyutlar kazandığı bu çağda, temel düşünce bütünlük kaygısıdır. Kavramın modernizmin geç zamanlarına kadar ihmal edilmesinin sebebi belki de özellikle sosyal bilimlerin merkez kolejlerine hâkim olan temel düşüncenin ulus-devlet kavramı olması ve bu bağlamda kimliğin kavramsal incelemesi ya da tartışılması için elverişli ortamın sağlanmak istenmemesi olabilir. Çünkü ulus-devletin inşa etmeye odaklandığı ulusal kimlikler, doğal hedef kitleleri olan vatandaşların farklı renklere bürünmelerini tamamen rasyonel bir tavır alışla en büyük tehdit olarak algılamışlardır.

En kadim çağlardan ve ilkel atalarından bu yana insanoğlu, sürekli olarak değiştirdiği ve her geçen gün şekillenen kolektif kimlik algılarına sahip olmuştur. Dili, kutsal algısı ve etnik aidiyeti sürekli değişen insanoğlunun tarihi, yıkılıp yeniden inşa edilen kolektif kimliklerin enkazlarından oluşur. Toplular ve bununla birlikte kolektif kimlikleri, içinde yaşadıkları şartların farklılaşmasından kaynaklanan, birbirine benzer ama aynı olmayan bir takım dönüşümler geçirirler (İmil, 2019, s. 20). Devam eden bir sürecin ifadesi ve dinamik bir kavram olan kolektif kimlik, diğer kimliklerle etkileşimi sayesinde sürekli değişerek kendini yeniler. Gelenekler, alışkanlıklar, semboller, yaşanmışlıklar, sanatsal üretim, inançlar, değerler, toplumsal normlar ve sonuç itibarıyla ortak bir hafızadan yola çıkarak oluşturulduğu için bir yüzü muhakkak geçmişle bağlantılı olmak durumundadır. Bireyler kimliklerini özgün törensel ritüellerle yorumlayarak hatırladıkları kolektif hafızada belirginleştirir. Böylelikle ortak geçmiş efsaneleşirken aktörleri de parlak kahramanlar haline gelir. Kitleli iletişim, aydın ve sanatçıların bu süreçte son derece önemli ve aktif roller üstlenmesini sağlar. Üyeleri tarafından subjektif bir biçimde algılanarak yaşanan kolektif kimliğin inşası için öteki kimlik ya da kimliklerin belirlenmesi ve bunlarla kimliğin arasındaki farklılıkların aralıksız olarak vurgulanması gerekir. Bir grup insanın kolektif inancı, duygu ve bilinciyle doğrudan bağlantılı olan kolektif kimlik, topluluğun kendine has özelliklere sahip olduğu konusundaki temel inancı ve aidiyet duygusunun cisimlenmiş halidir. Bu bağlamda din, dil, tarih, kültür, coğrafya, fiziki şartlar gibi unsurlarla birlikte, grubun sosyal hafızası, inşa edilen kolektif kimliğin yapılandırılması açısından belirgin bir unsur olarak öne çıkar. (Bilgin, 1999, s. 59-62).

Tajfel ve Turner (1979) tarafından ortaya atılan Sosyal Kimlik Kuramı bireylerin kolektif kimliklerine atfettikleri anlam içeriğini, toplumsal aidiyet zeminine yaslanmak suretiyle açıklar. Kurama göre, grup aidiyetini ‘kendini sınıflandırma’ sayesinde anlamlandıran birey, kendine olan saygısını korumak kolektif kimliğini yüceltmek amacıyla ‘öteki’ grupları ve onlarla birlikte üyelerini kötülerken kendi grubuna olumlu özellikler yükler. Kuram, birbiriyle bağlantılı sosyal kimlik, sosyal sınıflandırma, sosyal karşılaştırma ve sosyal yapı şeklinde dört temel varsayım ileri sürer. Bu varsayımları aşağıdaki gibi maddelemek mümkündür:

1. Bireyler, kendileri konusundaki tanımlamalarını kolektif kimlikleri temelinde yaptıklarından kendilerini sınıflandırır. Böylece üyesi oldukları grupla özdeşleşerek sosyal kimlikleri oluşur.
2. Bireyin ait olduğu grubun tanımlanması için diğer gruplar arasında belirlenmiş ötekiler temel oluşturur. Söz konusu gruplarla yapılan karşılaştırma sonucunda grubun pozisyonu belirlenir.
3. Söz konusu karşılaştırma, belirlenmiş ötekilerin tamamen öznel biçimde aşağılanması ya da küçümsenmesi, üyesi olunan grubun ise olumlu özellikler yüklemek suretiyle yüceltilmesi şeklinde yapıldığından gerçeklerden kopuk ve taraflıdır. Bu süreç iç grup kayırmacılığı olarak isimlendirilir.
4. Grubun konumu ve yapısı, sosyal kimliğin özelliklerini belirler. Grubun sosyal konumlanması istenen seviyede olmasa dahi sosyal kimlik, önceki maddelerde ifade edilen süreçlerden dolayı genellikle olumlu bir niteliğe sahip olacaktır.

Toplum içinde yaşayan bireyler için tek bir aidiyet kategorisi yoktur. Bireyler normal yaşantılarında kendilerini aynı anda birçok grubun üyesi olarak hissedebilir. Çünkü aynı anda bir vatandaşlık, ikametgâh, coğrafi köken, cinsiyet, toplumsal sınıf, siyasal tercih, meslek vb. bağlamlar bireyi çeşitli grupların üyesi yapar. Mensup olduğu kolektif bütünlüklerin tamamı, bireye belli bir kimlik kazandırır (Sen, 2010, s. 24). Dünyaya gözlerini açan birey; aile, memleket, aşiret, kabile, ulus, dil, din, sosyal sınıf, cinsiyet gibi kimliklerin içinde olduğu bir kimlikler kümesini irade dışı teslim alır. Zamanla bireysel iradesi oluşmaya başladığında, ilk başta edindiği kimliklerin bir kısmını kendi isteğiyle değiştirerek, ya da üyesi olmak istediği sosyal grubun normatif dokusunu içselleştirerek farklı kimlikler edinir. Sonradan kendi iradi çabasıyla edindiği kimlikler ne kadar çok ve çeşitliyse, doğumuyla birlikte kendisine verili olan kimlikler başta olmak üzere sahip olduğu herhangi bir kolektif kimliğe karşı aidiyet duygusu ve yüklediği önem o kadar az olacaktır (İmil, 2019, s. 9-10)

Tekil kimlikler nasıl “biricikliğe” vurgu yapıyorlarsa, kolektif kimlikler de bir o kadar benzeşmeye ve eşzamanlı olarak ayrışma ya da ötekileştirmeye işaret ederler. Her ne kadar kimlik dairesi büyüklüğünün etki seviyesiyle ters orantılı olduğu kabul edilirse de bu her durumda doğru olmayabilir. Genel kabule göre etki seviyesi, sırasıyla başta bireysel kimlikler olmak üzere grup kimlikleri ve evrensel kimliklerde giderek azalır. Oysa kimliğin etkinliği bireylerin onlara atfettikleri önem derecesi, toplumsal kabuller ve zamana göre değişkenlik gösterebilir. Bireylerin cüzdânlarında her durumda birden fazla kimlik bir arada bulunur. Bu yoğunluğun arasında yer alan bireysel kimlikler bile farklı kolektif etkileşimlerin izlerini taşırlar. Bununla birlikte bireyin aidiyet hissettiği kolektif kimliklerin sayısı ne kadar fazla olursa olsun içlerinden bazıları daha belirleyici ve baskındır. Mücadele edecek herhangi bir rakibe sahip olmayan bir kolektif kimliğin sorunlu ve minimal bir özgüvenle örtüşmesi durumunda, bireysel kimliğin kutsallaşan bir aidiyet duygusuyla tamamen yok olması kaçınılmazdır. Hiç olmazsa kendini ifade edecek kadar bir özgüven seviyesine dahi sahip olmayanlar, sinmiş/sindirilmiş bireysel kimlik sahipleri, parçası olmaktan gurur duyacakları kolektif aidiyetlere sarılırlar. Söz konusu aidiyetlerin sayısı azaldıkça birey için ifade ettiği anlam ve kutsallıkları artar. Kolektif aidiyetlerin bireysel kimlikleri baskıladığı ya da daralttığı durumlarda birey dünyanın geri kalanını aidiyetlerinin kendisine tanımladığı çerçeveden görür. Bu kerte de etraftakiler de salt bireyler değil hatta bireysellikleri görmezden gelinen ve aidiyetleriyle tanımlanarak tasnif edilen takımların oyuncularındır. İyi ya da kötü, olumlu ya da olumsuz yaftaları peşinen yapııştırılmış Müslüman, Hıristiyan, Ermeni, İngiliz, Kürt, Türk, Fenerbahçeli ya da Beşiktaşlılardır. Aklını kullanma yetisini kaybeden birey böylesi durumlarda bilgisayar mantığıyla çalışmaya başlar. Dış dünya, onun için birler ve sıfırlar, siyah ve beyazlar, dost ya da düşmanlardan ibaret bir dünyadır.

Her şeye rağmen gerek kolektif kimlikler gerekse önem dereceleri, oluştuktan sonra dondurulmuş içeriklere sahip değildirler. Bununla birlikte içerik ve cesametleri, doğrusal bir ivmelenme de göstermez. Kolektif kimlikler sürekli bir oluşum ve dönüşüm durumundadır. Kimliğin belirlendiği

ilk zamanlarda tanımlanmış olan değerler manzumesi sürekli değişim gösterir. Bu sonsuz dönüşüm, kimliğin tamamen ortadan kalkışına kadar devam eder. Kimlik dairesine ya da kimliğin kendisini tanımladığı değerler bütününe yönelen tehditlerin varlığı söz konusu olduğunda önem dereceleri artar. Kolektif kimlik dairesi belirli bir cesametın üzerine çıktığı ya da evrenselleşmeye başladığında, kimi alt grupların kendilerini farklılaşma temelinde yeniden tanımlamaları sayesinde kendi içerisinde çatlayarak bölünür. Söz konusu bölünme sonucunda ortaya çıkan diğer kimlikler, her ne kadar aynı rengin tonları gibi görünüyorsa da aslında yaşanan görüldüğü kadar özdeş bir bölünme değildir. Tıpkı mayoz bölünmede olduğu gibi bütünden ayrılan parça artık farklı bir yapıya ve kısmen de olsa farklı değerler manzumesine sahiptir. Yeni kimlik farklılaşma temelinde ortaya çıkar ve ayakta kalmak için farklılığının altını sürekli çizerek belirginleştirmek durumundadır. Bu akıbet küçük farklılıklarla birlikte dini, etnik ve milli kimliklerin tamamı için geçerlidir. Ortaya çıkan yeni kimlik, ilk başlarda çoğunlukla dile getirilmese de ona rağmen var olduğu için içerisinde koptuğu kimliği bazen gizli genellikle de temel öteki olarak belirler.

Modernizm postmodernistler tarafından kapsayıcı ve güçlü kolektif aidiyetler inşa ederek tekil kimlikleri ve bireyi ihmal, hatta imha etmekle suçlanmaktadır. Gerçekten modern çağın kolektif kimlikleri, kötü, olumsuz özelliklerle tanımlayarak yaftaladıkları “ötekiler” sayesinde inşa edilmişlerdir. Ötekileştirilen kolektif aidiyetler, zamanla bir yandan kendilerine yapıştırılan etikete sahip çıkarken diğer yandan tanımlanmış olumsuz özellikleri olumlu hale dönüştürerek müspet bir halkayla sarmalar. Bu durumda ötekilerin dünyaya gelmelerini sağlayan şey çoğunlukla tanımlayanın iradesinden ibarettir. Oysa postmodern dünyanın talepkâr kültürel kimlikleri (yeni dini hareketler, postmodern sırf dini ya da alt etnik gruplar), genellikle geleneksel ya da modern kolektif aidiyetlerin (kurumsal dinler, milli kimlikler, ulusal kimlikler) ötekileri şeklinde değil bunları aşan küresel ve kültürel hegemonyanın kolonizasyonu sayesinde hayat bulur, kendilerini muhalif oldukları kolektif kimliğin ötekisi olarak tanımlamak suretiyle ortaya dökülürler.

Keyman (2009, s. 51), modernizmin kültürel kimliğe ilişkin talep ve çatışmalarla birlikte kriz çıkmasına girdiğini belirtir. Modernleşme, devleti merkeze alan, buyurgan ve tepeden inme hareket tarzıyla önemli eleştirilere maruz kalıp sorgulanmış, buna paralel olarak yeniden yapılanmıştır. O’na göre, tanınma siyasetine ve kültürel kimlik olgusuna gönderme yapmadan kuramsal ya da siyasal seviyede modernleşme olgusunu tartışmak, bugünün dünyasını anlamak, sorunları sağlıklı çözümlere kavuşturmak, sonuç olarak kalıcı ve güvenli bir yaşam döngüsü inşa etmek imkânı yoktur. Bu durum kültürel kimliğe ilişkin taleplerle birlikte tanınma politikasının sistem kurucu ve dönüştürücü bir özelliğe sahip olduğunun işaretidir.

Postmodernizmin Dönüştürdükleri: Dini ve Etnik Aidiyetler

Postmodern zamanlara ilişkin kültürel kimlik talepleri, modern zamanların büyük oranda erittiği düşünülen kutsal tasavvuru ön sıralara yerleştirmiştir. Din kavramı, içeriği büyük oranda bireyselden çok kolektif gerçekliğe ilişkin bir anlam bütünlüğüne sahip olduğundan, kadim zamanlardan beri toplumun temel pusulası olagelmıştır. Bilinemeyen öte dünyaya ilişkin kolektif dini tasavvur, en zayıf olduğuna inanıldığı zamanlarda dahi yaşanan dünyanın toplumsal mecrası konusunda belirleyicidir. Dinler, sırasında toplumların birleşmesi için en kuvvetli harcı oluştururken başka hiçbir gerekçeye ihtiyaç duymadan ayrışan, ötekileşen hatta savaşan toplumlarda üretilen vahşet ve akıtılan kanın meşru dayanakları da olmuşlardır. Harcına beşeri yorumun katıldığı dini üretim, birleştirici olduğu kadar bölücü, yapıcı olduğu kadar yıkıcıdır.

Dawson, toplumlar arasındaki en yüksek bariyerlerin Yunanlı ve barbar, Yahudi ve Yahudi olmayan, Müslüman ve Hindu, Hıristiyan ve Pagan gibi birbirine zıt şekilde görünen manevi tutum ve geleneklerdeki farklılıklar olduğunu söyler. Hz. Muhammed’in Hira Dağı’nın mağarasında, insan hayatını ilahi birliğin parlaklığı, ışığı ve gücü karşısında bir sivrisineğin kanatlarını çırpması kadar geçici gördüğü deneyimi, o günden beri insan ırkının büyük bir bölümünün hayatını şekillendirmiştir. Bin küsur yıldır günde beş kez müezzinin sesinin Allah’ın birliğini duyurduğu bir toplum, bin bir şekli içinde doğaya tapan ve dış dünyayı kozmik cinsel güçlerin karşılıklı oyununun bir tezahürü olarak algılayan bir Hindu’yla aynı hayatı yaşayıp, aynı gözlerle göremez (2003, s. 82-83).

Dinin objektif yönü, yani bir topluma mal olma ya da cemaat teşkil etme özelliği, dinin en temel vasıflarındandır. Dini tecrübelerdeki cemaat oluşturucu etkinin başlangıcı, onların tek bir fertle kalmayıp çok çabuk fertler arası bir karaktere bürünmeleri, mutlaka başkalarına sirayet etmeleri gerçeğinde yatmaktadır. Din, cari olarak yaşanan ve somut hale gelen bir içeriğe sahip olduğundan sosyal bir gerçekliktir (Günay, 2011, s. 231-232).

Dini, bütünleştirme kaynağı olarak gören Durkheim, elcil, bencil ve anomik olmak üzere üçlü bir tipoloji çerçevesinde gerçekleştirdiği intihar olgusuyla ilgili çalışmasında, Protestanlara göre daha fazla toplumsal bağlılığa sahip olduklarından Katoliklerde intihar oranının düşük olduğunu ileri sürer. Bununla birlikte dinin toplumsal bütünleşme fonksiyonu, Durkheim'dan çok önce fark edilmiştir. Bu konuda eski Çin'de M.Ö. 3'üncü yüzyıla ait *Ayinler Kitabı*'nda şöyle denmektedir: “törenler halk yığınlarını bir arada tutan bağıdır. Eğer bu bağ çözülürse halk yığınları arasında kargaşa çıkar”. “Biz insanlar sosyal hayvanlarız” der Winston; “yalnız kalınca genellikle bunalıma gireriz. Dinler, insanları toplu halde bulunmaya iten bu özelliğimizden birçok ayinde yararlanırlar” (Winston, 2010). Sosyal bütünleşme amacıyla kutsal dünyanın kullanılabilirliği, ilkel toplumlardan bu yana yönetici elit tarafından son derece iyi bilinmektedir. Dini duygunun meşruiyet kazandırma gücünü arkasına alan yönetici, onu farklı şekillerde araçsallaştırmayı bilmiştir.

Her ne kadar bazı çevreler tarafından modernizmin, kendisini aşma çabasındaki postmodernizme yenilgisinden sonra yeni yönelişin evrensel dinlere doğru olduğu söyleniyor olsa da bu tam olarak doğru değildir. Din, hala son derece etkili bir kolektif kimlik inşa aracıdır, ancak postmodernizmin önerdiği dine dönüş, geleneksel algılarda olduğundan bir adım ötede ve yine postmodern zamanların ruhuna uygun “farklı” ve “çoğulcu” bir dönüştür. Postmodernizmin din ile olan ilişkisinde evrensel dinlerdeki kadar geniş ve kapsayıcı kolektif birliktelikler üretme amacı ya da niyeti yoktur. Hatta tam aksine modernizmin ulus kimlik gibi öne çıkmış büyük kolektif kimliklerine darbe vuran postmodern çağ, aynı darbeyi daha şiddetli bir vuruşla evrensel dinlerin bütünlüklerine de indirmiştir. Modern sonrası çağda nasıl ulus kimlikler mikro milliyetçilikler eliyle yıpratılıyorsa dine dönüş yolunda da evrensel dinler kendi içlerinden birer parça olan türedi sırf dini gruplar marifetiyle sosyal bütünleştirme fonksiyonlarından, kadim azamet ve etkinliklerinden her geçen gün kan kaybetmektedirler.

Postmodern kültürel taleplerin ilk sıralarında gelen ve sosyal kimlikleme konusunda neredeyse kutsal dünya kadar kuvvetli bir başka olgu ise etnik kimliklerdir. Etniklik siyasi bir varlıktan çok, ortak kökenleri olduğuna inanan insanların birlik düşüncesini ifade eder. Etnisite kavramı zaman ilerledikçe olumsuz birtakım yüklemelerle “yabancılar, bizden olmayanlar, ötekiler, dinsizler, ilkeller” anlamlarında kullanılmaya başlanmıştır (Somersan, 2004, s. 22). Etnik kimlikler, savaşlar, kolektif acılar, toplumsal travmalar, işgaller, istemli ya da zorunlu göç, inkültürasyon faaliyetlerinin etkileri gibi sebeplerle değişmesi mümkün olan aidiyet türleridir. Belirtilen etkenlerle değişebilen ya da dönüşebilen bir yapıya sahip olmaları, etnik kimlikleri, suni biçimde inşa edilebilen kavramlar olarak yönetim erkinin ya da kimlik inşa aktörlerinin nesnesi haline getirir.

Sıklıkla çatışmalara gerekçe oluşturan etnik aidiyetler, sırasında devletleri bölecek, hükümetleri alaşağı edecek büyük siyasi doğurgulara kaynaklık ederler. Şu anda dünya üzerinde der Moynihan, “1914 öncesinden itibaren mevcut olan ve yönetimleri şiddet kullanılarak değiştirilmeyen sadece sekiz ülke vardır. Bunlar Birleşik Krallık ve İngiliz Milletler Topluluğu'nun eski dört üyesiyle ABD, İsveç ve İsviçre'dir. Bunun dışındakiler, karışıklık çıkamayacak kadar yeni kurulan ülkeler hariç olmak üzere tamamı etnik çatışmalara şahitlik etmişlerdir” (1993, s. 10-11).

Bir etnik topluluğun üyelerinin kendi geleneksel yaşam tarzlarını kaybetme tehlikesi hissine kapılmaları, yaşam tarzlarının ve etnik kurumlarının sürekliliği için yeterli imkânın görülmemesi durumunda, etnik çatışmalar daha çok ayrılıkçı bir ideoloji olan etnik ulusalcılık şeklinde ortaya çıkar (Taylor-Gutman, 2010, s. 154). Calhoun, etnik kimliğin sadece grubun bünyesinden doğmadığını, bir çoğul etnik aidiyetler evreninde ürediğini söyler. Birleştirdiği gibi böler aynı zamanda; kimlik grubu sınırlarını, paydaşların benzerlikleri kadar ötekilerin farklılıkları ekseninde belirler. O'na göre her iki aidiyet de asla yalnız başına varlık gösteremediğinden etnik ve ulusal kimlikler çok benzerdir (2012, s. 60). Bize göre Calhoun'un bu tespiti sadece etnik ve ulusal kimlikler için değil dini kimlikler dâhil olmak üzere bütün belirgin kolektif aidiyetler için geçerlidir.

Çok kültürlü toplumsal yapılarda yaşayan etnik gruplar kimlik siyasetçisinin de yadsınamaz etkisiyle siyasal otoriteden kendi kimliklerinin tanınması talebinde bulunurlar. Bu taleplerin kabul görmesi, çok küçük ve iyi ihtimalle bahse konu etnik grupların tanınmış kimliklerini canlı tutmaları ve toplumdaki diğer kültürel yapılara uyumlanmalarını sağlar. Fakat daha büyük ihtimalle etnik kimliğin devlete yönelttiği taleplerin artmasına ve ortak kimlikten ayrışan yeni bir milli kimlik inşasına yol açacağı hesaba katılmalıdır. Bunun da ötesinde tanınma taleplerinin kabul görmemesi durumu zayıf ihtimalle kimlik kaybına fakat daha yüksek bir olasılıkla, etnik kimliğin hızla örgütlenen ve keskinleşen direniş kimliklerine evrilmesine vesile olur (İmil, 2019, s. 17). Unutulmamalıdır ki sadece bir aidiyete ilişkin kimlik talebinin varlığı dahi edilgen konumdaki üst kimlik aleyhine bir çatlamanın başlaması demektir.

Etnik aidiyet ve kimliklenmenin önemli bir bileşenini oluşturduğu milletleşme ve milli kimlik oluşum sürecinde ortak deneyim, tarih, proje ve gelişmiş bir dilin varlığı çok önemlidir. Milliyetçi dil ve sembolizm, seçkinler ve geniş kitleler arasında daha genel özlem ve duyguları birbirine bağlayarak çeşitli boyutlarıyla kitleyi kuşatır. Özerklik ve otantiklik vurguları ile birlikte kolektif özgüven, direniş gösterileri, peyzaj simgeleri, tarihi anıtlar veya spor karşılaşmaları gibi doğal kolektif semboller, bilişsel ve dışavurumsal yanların iç içe geçtiği örneklerdir ve genele matuf yaşanan duygu ve özelemleri birbirine bağlar (Smith, 2010, s. 120).

Önemli milliyetçilik kuramcılarında Hobsbawm, milletin tarihi açıdan yakın zamanlara ait olduğunu belirtir. O, ulus-devlet ya da sınırları belirlenmiş modern teritoryal bir devletle ilişkisi kurulduğunda milletin sosyal bir gerçeklik olduğunu, aksi halde milleti ve milliyeti tartışmanın hiçbir yararı olmadığını iddia eder (2010, s. 24). Modern anlayışta ulus ve devlet birbirlerinin varlıklarını meşrulaştırma işlevini üstlenen iki olgudur. Ne var ki ikisi birbirinin *sine qua non*'u (olmazsa olmazı) değildir. Zira her devlet var olmak için vatandaşa ihtiyaç duyarken, her ulusun mutlaka bir devleti olması gerekmez. Bu açıdan ulus, devlet gibi bir gerçeklik değildir (Bauman, 1998, s. 185). Bir devletin yaslandığı merkezi etnisite, genellikle milletin sosyal karakterini belirlediğinden devletler milli kimliklerini çoğunlukla böyle bir temel üzerinde inşa ederler (Smith, 2010, s. 70).

Ulus Kimliğinin Değirmen Taşları, Din ve Milliyet.

İnsanlık tarihinin her döneminde etnisite ve din olguları birlik şuurunu belirlemede en etkin rolleri oynamışlardır. Bununla birlikte etnisite ve etnik kimliğin dini kimliği belirlediği durumların karşısında, İslam dini örneğinde de sıklıkla görüleceği gibi dini kimliğin etnik şuru belirlemede başat rol oynadığına da şahit olunur. Kimi zaman etnisitenin, kimi zamansa dinin galebe çaldığı bu tinsel-tarihsel oyunda tek bir terazi vardır ve genellikle denge noktası bulunamaz. Birinin nicel veya nitel üstünlüğünden diğerinin belirlendiği bu kolektif kimliklenme oyununda tarih, bazen etnik kimliklerin silikleşerek kaybolmasına ve farklılıkların aynı dini renge boyanmasına tanıklık ederken, bazen de oyun dışında kalan dinsel azınlığın yediği öteki damgası, yeniden etnikleşmesine vesile olur (İmil, 2019, s. 50-51).

Etnik ve dini kimlikler arasındaki ilişki aynı zamanda geçişken bir yapıya sahip olduğundan, kadim çağlardan bu yana kendi Tanrı'sına ve mitolojik unsurlara sahip olan insanoğlunun etnik ve dini kimlikleri kimi zaman iç içe kimi zaman da yan yana olmuşlardır. Özellikle bu kadim köklerden dolaydır ki, kitleleri harekete geçiren çıkış noktası dini, sosyal ya da milliyetçi olsa da herhangi bir toplumsal hareketin kısa zamanda başlangıç noktasından bambaşka bir istikamete evrilmesi olasılığı söz konusudur (Hoffer, 2005, s. 47).

Kurumsal dini yapı ve kutsal kitaplar, dua, mitik unsurlar, ayinler, seremoniler, semboller gibi onun normatif çemberine dâhil olan her şey, dikey topluluklar arasında etnik devamlılığın ana aygıtı gibi iş görmüşlerdir. Burada din, bütün bir yaşam tarzı demektir; Bizans Yunanlıları, erken dönem Ortodoks Ruslar, Monofizit Kıptiler ve Etyopyalılar, Gregoryan Ermeniler, Katolik İrlandalılar ve Polonyalılar, Sihler, Yahudiler ve Dürziler gibi toplulukların kimliklerine şekil veren kimi etnik karaktere bürünmüş dinler, kurtuluş dinlerinin toplumsal yansımalarını oluşturmaktadır. Bütün bu etnilerde seçilmişliğe dair mitler, kutsal metinler, yazılar ve ruhbanın saygınlığı topluluk mirasının ve geleneklerin bugüne kalmasına yardımcı olmuşlardır (Smith, 2010, s. 103).

Musa Peygamber devrinde İbrani kabilelerin esarete isyan edip Mısır'dan çıkması, dini ve milliyetçi karaktere sahiptir. Japon keskin milliyetçiliği aslında dinidir. Fransız Devrimi, temelini özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve adalet ilkelerinin oluşturduğu yeni bir din olmuştur. Hatta devrimin şehit, kahraman ve azizleri, ulusal bayramlarda uygulanan Katolik törenlerden alınma özel bir ibadet biçimi de vardır. Tabulaştırdıkları ritüel ve öğretileriyle Bolşevik ve Nazi devrimlerinin dini karakterleri yüksektir. Siyonizm hem milliyetçi hem de dini bir harekettir ve İrlanda milliyetçiliği köklü bir dini hava taşımaktadır (Hoffer, 2005, s. 48-49). Ortaçağ Avrupa'sında yaşayanlar, kendilerini Hıristiyan coğrafyasında yaşayan Kilise Krallığı mensupları şeklinde görmüşlerdir. Bu Hıristiyanlık, Haçlı zihniyetiyle başka halkları yok sayan bir dini aynı zamanda etnik dışlamaya dayalıdır (Şenay, 2002, s. 126).

Filistin ve tüm dünyadaki Yahudi cemaat birliği, bu toplumda Hıristiyanlığın başarılı olmasını engellemiştir. Eski Yeruşalem'deki Yahudi tapınağının yıkımı, sosyal bağların kuvvetlenmesine yol açmıştır (Hoffer, 2005, s. 79). Bu kadar farklı coğrafyada sürekli dışlanmış olmaları ve lanetli topluluk muamelesi görmeleri, Yahudilerin hem etnik hem de dini kimliklerine daha sıkı bağlanmalarını sağlamış hatta dini kimlikleri etnik kimliklerini inşa etmiştir. Kaldı ki bunun için dinsel öğretileri de temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Tevrat'ın Sayılar (Çölde Sayım) bölümündeki (33/51-52 ve 55-56) metinde, Tanrı Hz. Musa'ya şöyle der: “*Şeria Irmağı'ndan Kenan ülkesine geçince, ülkede yaşayan bütün halkı kovacaksınız... Ama ülkede yaşayanları kovmazsanız, orada bıraktığınız halk gözlerinizde kanca, böğürlerinizde diken olacak. Yaşayacağınız ülkede size sıkıntı verecekler. Ben de onlara yapmayı tasarladığımı size yapacağım.*” Yine Tevrat'ın Tesniye (Yasa'nın Tekrarı) bölümünde, yurtlarına el konulması ve halkının sürgün edilmesini istemekle yetinmez, katliam yapılmasını da ister: “*Tanrınız Rab, mülk edinmek üzere gideceğiniz ülkeye sizi götürdüğünde, önünüzden birçok milleti... kovduğunda... tamamını yok etmelisiniz. Bu milletlerle anlaşma yapmayacaksınız, onlara acımayacaksınız!*” (7/2), “*ve onları yok edeceksiniz.*” (Tesniye, 7/24).

Gregoryan Ermeni Kilisesi, Katolik ve Protestan Ermeni Kiliselerine nazaran tartışmasız biçimde daha millidir. Gregoryan ismi Ermenileri 301 yılında toptan Hıristiyanlaştıran Gregoir'dan gelmektedir. Ruhani başkanına *katolikos* (milletinin temsilcisi anlamında) denilir. Ermeni Kilisesinin Ermenistan'ın Eçmiyazın kentinde birinci derecede, Beyrut'ta ikinci derecede katalikozluğu; İstanbul ve Kudüs'te ise patriklikleri vardır (Kolman, 2012, s. 19). Weber, Ermeni Apostolik Kilisesinin dünyadaki Ermenilerin önemli bir bölümünü bünyesinde barındıran en kadim milli kiliselerden birisi olduğunu ve öbür Hıristiyanlık mezheplerince Monofizit kilise şeklinde tanımlandığını söyler. Bütünüyle anlaşılmaz dogmalara bağlılık, Monofizit doktrinin, Doğuda ve Mısır'da büyük halk kitleleri tarafından benimsenmesi gibi, bir anti-emperyal ve anti-Helenik ayrılıkçı ulusalcılığın ifadesidir (2012, s. 170). Ermenistan'da ve ülke dışında yaşayan dünya Ermenileri bu kadar dağınık ve farklı kültürlerden etkilenmeye müsait olmasına rağmen, milli kimliğin özellikle diasporada canlı ve keskin bir halde yaşayabilmesindeki temel belirleyici aktörün, tarihsel anlatılarla birlikte milli Ermeni Kilisesi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Önceden sadece bir kavim olan Süryaniler, Hıristiyanlığa geçiş sonrası aynı zamanda bir mezhebe dönüşmüştür. Arami kökenlere sahip olan kavim, Nuh peygamberin oğlu Sam'dan olma torunu Aram'dan türediklerine inanırlar. Süryani sözcüğü Hıristiyanlığı ilk kabul etmiş olan Aramilere verilen isimdir. Aramilerin bilinen ilk vatani Orta Asya'dır. İkinci vatani da Arapların El-Cezire veya iki nehir arası (Fırat ve Dicle nehirleri arası) dedikleri Mezopotamya olup buraya Suparto ismiyle yerleşmişlerdir. Süryaniler esas itibariyle Filistin, Suriye, Mezopotamya ve hatta Anadolu'nun mühim bir kısmına M.Ö. 1200'lerde yeni bir Sami dalgası halinde, büyük bir ihtimalle Arabistan yarımadasından göçen Aramiler veya Aramlıların, Asur memleketinin eski halkıyla karışmış olan bir bölümünü teşkil ederler (Kolman, 2012, s. 22-28). Süryanilerde rahatça görülebileceği üzere etnisite bilinci dinsel ayrışmayı belirleyen faktör olmuştur.

İspanyol Yahudileri, diğer komşu topluluklarla esaslı kültürel ve dini farklılıklara sahip olmasalardı etnik bekarlarını koruyamazlardı. Dürzi, Samiriyeli, Maruni ve Sih örneklerindeki mezhepleşmiş etnik yapılar da olduğu gibi diaspora topluluklarında da dualarla birlikte dinsel ritüel ve hiyerarşi, bir nesilden diğerine biçimsel manada yüksek seviyede bir devamlılık sağlamıştır (Smith, 2010:62). Dini uygulamalar, çoğunlukla bireylerin kolektif kimliklerine uhrevi meşruiyet ve kutsallık kazandıran araçlardır (Winston, 2010, s. 110).

Avrupa, kültürel bütünlüğünü Hıristiyanlığa borçludur. İster doğrudan geleneksel Hıristiyan formunda olsun, isterse dolaylı yoldan Hıristiyan ideallerinin liberalizm ve ilerleme dini yoluyla hayatta kalabilmesi biçiminde olsun, 15 asırdan beri Batı kültürünün spritüel dinamiği, hep aynı kaynaktan, Hıristiyan dini geleneğinden çıkarılmıştır. Batı Avrupa, kültürel birliğe ilk olarak Hıristiyanlığın Avrupa'ya gelişiyle kavuşmuş ve Batının aynı zamanda Yunan kültürünün rasyonel geleneğini miras alabilmesi yalnızca bu gelişmenin bir sonucu olmuştur (Dawson, 2003, s. 217-219).

Nobel ödüllü Polonyalı ozan Czeslaw Milosz, dinsel hayal gücü ve bilimsel yenilik arasındaki gerilimden bahsettiği denemesinde, Katolik kilisesinin değişimini anlatır. O'na göre, Katolik Kilisesi'nin öğretilerindeki değişim, büyük önem arz eder. İki asır önce, vaazların baş konusu ruhsal kurtuluşken son yıllarda sosyal katılım daha çok işlenmektedir. Bu o kadar sık tekrarlanmaktadır ki kurumsal dinin tüm ilgisi yoksulluk, milli bağımsızlık ya da kürtaj karşıtlığı gibi toplumsal konulara odaklanmış gibidir (1999, s. 36).

Azerbaycan'da Şia inançlı bir halk yaşamasına rağmen, İran Azerbaycan'ında farklı görüşler bulunmaktadır. Kuzey Azerbaycan halkı İran etkisinden uzak kalması nedeniyle İslam'dan çok millet gerçeğine yönelik bir şura sahiptirler. İran dışında yaşayan Şii topluluklar 20'nci yüzyılın ikinci yarısına kadar içine kapalı yaşarken, İran'da ruhban sınıfının etkisiyle bütün Şii topluluklar öyle olmadıkları halde İranlaştırılmışlardır. Bir taraftan Şii inanç vasıtasıyla devam eden İranlaştırma faaliyeti eş zamanlı olarak dilde yürütülen faaliyetlerle Acemleştirme, Farslılaştırmaya dönüşmektedir. Zaman içerisinde Necef ve Kerbela'da oluşan Arap-Fars üst ruhban sınıfı giderek İranlılaşmış ve Şiilik davasıyla İran milletinin davasını özdeşleştirmiştir. Nitekim İmam Humeyni 1984 yılına kadar sadece ümmetten bahsederken, bu tarihten sonra İran milletinden bahsedecektir (Türkdoğan, 2006, s. 415). İran Anayasası'nın birinci bölüm, 11'nci maddesinde de resmi din ve mezhebi belirtilmiştir. İran'ın resmi dini İslam, mezhebi Caferi-İsna Aşeri'dir ve bu maddenin ebedi olarak değiştirilmesi mümkün değildir (Fırlalı, 1984, s. 243-244).

Ne Fransa ne de İngiltere dini açıdan homojen değildir. Din birliği, tek ve bütün ulusal kimlik iddiaları gibi ideolojik bir baskı konusu olsa da işe yaramıştır. Kuzey Amerika'da yaşayan Huguenot'lar, milli birlik amacıyla katledilerek sürgüne gönderilen Protestan Fransızlardır. İngiltere'de Papalık kurumuna hissedilen karşıtlık, 19'uncu yüzyılda bile sıradan bir olaydır. Amerikan Ku Klux Klan'ın Katolik karşıtlığı, yalnızca Güney Amerikalı göçmen düşmanlığından kaynaklanan bir tepki değil, aynı zamanda Anglo-Sakson kimliğinin bıraktığı bir mirastır (Calhoun, 2012, s. 101).

Anglikan kiliselerinde okunan bir ilahi, şöyle seslenir inançlı İngilizlere:

*“Ve adımladı mı o eski çağlarda
İngiltere'nin yeşil dağlarını?
Ve görüldü mü Tanrının kutsal kuzusu,
İngiltere'nin şirin çayırlarında?
Ve parladı mı ilahi çehre,
Bulutlu tepelerimiz üzerinde?
Ve kuruldu mu Kudüs burada
Bu karanlık şeytani değirmenler arasında?”*

Yetişkin İngilizleri yabancılar önünde ağlatan çok güzel ve ilahi bir melodiyle okunan bu sözler, şeytani denebilecek kadar insanlık dışı fabrikalarıyla birlikte yeni sanayileşmekte olan İngiltere'yi, herkes için özgürlük vadeden Kudüs'e dönüştürme rüyasını anlatır. Her bir ulus-devlet, dünya çapında yeni bir dinin kendi ulusal şubasını kurmuştur. Bunun adı milliyetçilik, yani kişinin ahlaki benliğinin ulusal kimliği ile ayrılmaz bir bütün oluşturmasıdır. Ulusal bilinç tıpkı bir din gibi bir takım değerler ve nihai özdeşleştirmelerle doymuştur (Bauman, 2006, s. 42-45).

Etnik, milli ve dini aidiyetleri mezcederek inşa edilen ulusal kimlikler, terkipleri açısından son derece senkretik yapılarıdır. Ulus, var olan kolektif aidiyetlerin hepsinden bazı özellikleri devralarak sürekli 'altın oran'a ulaşmaya çalışan bir karışımdır. Calhoun, her ulusal yapıda farklı oranlara sahip olsa da ulus kavramının en önemli özelliklerini şöyle sıralar:

- Vatan şeklinde simgeleştirilmiş bir kara parçası ve/veya burada yaşayan halk.
- Ulusal bütünlük anlayış ve inancı.

- Egemenlik ya da egemenlik amacı sayesinde özerk ve kendine yeterli bir devlet yapısında diğer uluslarla eşitlik anlayışı.
- Üstün bir meşruiyet kavramı.
- Halkın kolektif olaylara katılımı.
- Doğrudan üyelik.
- Kolektif değerler, sosyal pratikler ve ortak dilin birleşimi olan bir kültür.
- Köklü bir tarihsel geçmişten geleceğe taşınan ulus anlayışı.
- Ortak mezhep veya ırk özellikleri.
- Kadim vatan algısı, bir coğrafya ile kutsal ve tarihi bağ.

O'na göre uluslar, buna yönelik taşınan amaç ve belirlenmiş hedefleri, kolektif kimlik inşa gayretleri, toplumları belirli kolektif projeler için seferber etmek konusundaki hareket etme biçimlerinden dolayı ulusturlar (2012, s. 6-7).

Bauman, Batı'da devlet seçkinlerinin ulus-devleti, deri rengi, kültürel fark ya da ırka bakılmaksızın herkesin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için var olan bir postetnik alışveriş merkezi olarak gösterme konusunda önemli başarı kazandığını söyler. Batı yoksul olsaydı, etnik çatışmalar kesinlikle olduklarından çok daha kanlı olacaktı (2006, s. 38). Batı'nın kapitalist açıkgozlu tavrı ve ön alması sayesinde elde ettiği varıllık, etnik, dini ve ulusal çatışmaların üçüncü dünyaya ihale edilmesini sağlamak suretiyle kısır döngüyü başlatmıştır.

Ulus kimliğinin çift taraflı değirmen taşları olarak din ve milliyet fikri, uygun bir devr-i daimle görece birbirinden farklı taneleri özdeş zerreciklere sahip bir un kütesine dönüştürme yeteneğini haizdir. Aynı yetenek kütleli devamında çok küçük bir ilaveyle mayalanarak kabartılabilecek bir hamur bloğuna da dönüştürebilir. Ancak ulus kimliğinin inşa aktörleri olarak devletler tarafından doğru biçimde senkronize edilmeyen değirmen taşları, hem ayarsız temaslarla birbirlerini örseleme, hem de tanelerin farklı büyüklüklerde kırılarak heba olmaları riskini de bünyelerinde barındırırlar.

Sonuç Yerine

Ulus kimlik, içeriğinde etnik, dini ve milli kimliklerden bazı unsurları belirli oranlarda ihtiva ederken, bahse konu kimlikleri belirli yönleriyle uzlaştırmaya çalışan senkretik bir aidiyet türüdür. Etnik kimliğinin objektif unsurlarını barındırmakla birlikte bu içeriği aşan daha kapsayıcı bir üst yapı formuna sahiptir. Dinî ve bu anlamda aşkın bir içeriğe sahiptir, ancak dinî kimliğinin sözgelimi evrensellik gibi bütün unsurlarını paylaşmaz. Milli tonlarla bezeli olmasına rağmen belirlenmiş sınırlara sahiptir. Oysa milliyet ve milli kimlik kavramları yasal siyasal sınırlarla tanımlanmış teritoryal kalıpların dışına taşar.

Postmodern zamanların temel sloganı 'farklılık'tır. Farklılıklara saygı duyulması ve hatta kutsallaştırılması bir yana postmodernizm, her yeni farklılaşmayla birlikte bunun mümkünse küresel boyutta yansıma ve ifadesini kutsamıştır. Ne kadar farklı olunursa o kadar iyi olunacaktır. Böylece modern çağda yapılandırılmış ya da bütünlüğünü korumayı başarabilmiş tüm büyük kolektif aidiyetler, solunmak zorunda kaldıkları postmodern havayla birlikte teker teker yapısöküme uğramıştır. Söz konusu postmodern yapısöküm, yeni dini hareketler ve postmodern sırf dini gruplarla tüm evrensel dinler, alt etnikleşmelerle tüm etnik aidiyetler, mikro milliyetçi hareketlerle bütün milliyetçi kurgular ve yeni ulus-altı iddialar, talepler ve ifade biçimleriyle bütün ulus kimlikler için geçerli bir tehdit oluşturmaktadır. Modernitenin büyük çabalarla mezcederek oluşturduğu ana renklerin tamamı kendi içlerinde ayrıştırılmaktadır.

Modernitenin bütün araz ve aksaklıklarına meydan okuyan ve bu savaştı duruşuyla moderniteyle kavgalı tüm gelenekler tarafından alkışlanan postmodern düşünce, artık içinde en çok alkışlayanlar da dâhil olmak üzere bütün kadim ve yerleşik aidiyetleri yutan kibirli bir kara deliğe dönüşmüştür. Bugün artan kırılmalıklarına çare arayan kimlikler, yakın zamanın alkışlayanlarıdır. O halde geleneksel ve modern dönem kolektif yapılarının tamamı için kendini koruma temelinde işbirliği zamanı gelmiştir. Ancak söz konusu işbirliği zemininin geleneksel ya da modern çizgiden hangisine daha yakın olacağı hususundaki anlaşmazlık devam ettiği müddetçe küresel hegemonyanın postmodern saldırıyla alttan ve üstten sıkıştırdığı aidiyetlerin tamamı için kaçınılmaz son yaklaşmaktadır. Modern öncesi ve modern dönemin büyük ölçekli kimlik yapıları, üstten küresel/kültürel ve sınır tanımayan bir aktarımla tehdit edilmektedir. Böylece dünyanın her yerinde ulusal ve dinsel bilinçlerin farklılaştırdıkları yerine, aynı yüzlere sahip kolonize edilmiş kitleler öngörülmektedir. Söz konusu

kimlikler eşzamanlı olarak alttan da postmodern söylemin kısıktığı kültürel kimlik talepleriyle yıpratılmaktadır. Bu vaveylada her iki istikametten gelen baskıları karşılayacak ve orkestrasyonu sağlayacak olan devletlerin ellerindeki en büyük gereç, vatandaşlık temelinde şekillendirilen ulusal kimliklerdir. Ulusal kimlikler, aynı zamanda devletlerin kendi teritoryal bütünlükleri içerisinde küçük ve meşru dokunuşlarla düzenleyebilecekleri yasal/siyasal formlardır. Devletler, yapacakları düzenlemeler sayesinde ulusal kimliklerini tüm istikametlerden gelen tehditlere karşı koruma ve güçlendirme yeteneğine sahiptir. Önemli olan bu yeteneğin gerçek manada farkına varmak ve doğru biçimde kullanılmasını sağlamaktır. Bununla birlikte modern çağda alt bileşenleri arasındaki entegrasyon yeteneğiyle öne çıkmış olan devletler ve ulusal kimliklerin, söz konusu yeteneklerini postmodern zamanların risk, tehdit ve değişkenlerine uygun şekilde geliştirmeleri kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Çare geleneksel ve yerel değerleri koruyarak modernleşmektedir. Çatı kimlik yapıları olarak ulus kimlikler, dini ve milli tonlarını kaybetmeden geliştirecekleri gelecek vizyonu sayesinde teritoryal bütünlüklerini koruyabileceklerdir. Ulus kimlik inşası ile görevli temel aktörler olarak devletlerin, kimlik bütünlüklerini korumak amacıyla almak zorunda oldukları bazı tedbirler söz konusudur. Öncelikle yapılması gereken alttan gelen dini ya da etnik kültürel kimlik taleplerini, genel geçer biçimde kullandıkları dışlanma, ezilme, baskılanma, sömürülme temalı slogan ve söylemlerden mahrum bırakmaktır. Devletlerin bünyelerindeki postmodern sırf dini grupları sıradanlaştırmak suretiyle ahlak temelli kurumsal dinle işbirliği içerisinde olmaları, alt etnikleşmeler ve mikro milliyetçiliklerin ellerinden argümanlarını alarak bunların kültürel miraslar temelinde kalmalarını sağlamaları gerekmektedir. Bununla birlikte postmodern bireyin sayısız yüklemeye işgal altına alınmış olan zihni, tam bir kolektif aidiyet karmaşası yaşamaktadır. Bu kalabalığın içerisinde en çok öne çıkaracağı kimlik ise genellikle saldırı altında olduğunu hissettiği kimliktir. Ulus devletin vatandaşlarına, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan en büyük aidiyetin ulusal kimlik olduğu bilincini aşılması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Ulus devlet, sahibi ve sorumlusu olduğu ulusal kimliği yaşatmak ve gücünü daim kılmak niyetini taşıyorsa her hal ve şartta kimlik bileşenlerine neredeyse dini kimliklere özdeş bir kutsallık kazandırmak zorundadır. Kendi bütünlüğüne yönelik tehditler olarak algıladığı postmodern kolektif kimlikler, bağlularındaki farklı dil, din, ırk, kültür ve vatandaşlıklara ve çoğunlukla dindışı içeriklerine rağmen bunu görece başarabildiklerine göre devletlerin yapamaması için hiçbir sebep yoktur. Zaten insanın belirli şartlarda vatani ve milleti için canını dahi vermekten kaçınmayan bir fedakârlığa bürünmesi de bunun olabirliği hususunda önemli bir göstergedir. Ancak postmodern kültürel taarruzların biteviyeliğinde söz konusu kutsallığın kimliğe yönelmiş cari tehditler olmadığı zamanlarda dahi etkinliğini koruyacak kadar güçlü olması gerekmektedir. Zira ulusal kimlik bileşenlerine her dönem gözle görünen bir saldırı söz konusu değilken postmodern, küresel, kültürel saldırı tüm yaşam sahalarında aralıksız biçimde devam etmektedir. Bu süreğen saldırı gözle görünenin daha altına, kültürel öze yönelmiş olduğundan daha yumuşak formlara sahiptir. Söz konusu yumuşak ve süreğen saldırı, ulus devlet tarafından tedbirleri teritoryal manada ve homojen bir bakış açısıyla alınmadığı müddetçe, bilinçlerde eskilerinin yerine yenilerini koyduğu bir kolektif aidiyet temizliğini kısa süre sonra sessiz sedasız gerçekleştirecektir.

Kaynakça

- Bauman, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi, Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*. Işıl Demirakın (Çev.). Ankara: Dost.
- Bauman, Z. (1998). *Sosyolojik Düşünmek*. Abdullah Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. Bilgen Sütçüoğlu (Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Dawson, C. (2003). *İlerleme ve Din*. Yusuf Kaplan-Aylin Doğan (Çev.). İstanbul: Açılım.
- Fiğlalı, E. R. (1984). *İmamiyye Şiası*. İstanbul: Ağaç.
- Günay, Ü. (2011). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan.
- Hobsbawm, E. J. (2010). *Milletler ve Milliyetçilik*. Osman Akınhay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Hoffer, E. (2005). *Kesin İnançlılar*. Erkal Günnur (Çev.). İstanbul: İm. <https://kutsal-kitap.net/>, (Erişim Tarihi: 16 Eylül 2019).
- İmil, M. (2019). *PKK ve Din, Ulus İnşa Sürecinde PKK ve Din İlişkisi*. Ankara: Nobel.
- Keyman, E. F. (2009). “Sistem Kurucu ve Sistem Dönüştürücü Bir Toplumsal Gerçeklik Olarak Kültürel Kimlik Olgusunu Yeniden Düşünmek”. Gönül Pultar (Ed.). *Kimlikler Lütfen: Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili* içinde. (50-61). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı.
- Koluman, A. (2002). *Orta Doğu’da Süryanilik*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Milosz, C. (1999). “Dinsel Hayal Gücünün Kaderi”, Belkıs Çorakçı Dişbudak (Çev.). *Yüzyılın Sonu* içinde (s.31-40). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Moynihan, D. P. (1993). *Pandaemonium: Ethnicity in International Politics*. Oxford: Oxford University.
- Sen, A. (2010). *Kimlik ve Şiddet Kader Yanılsaması*. Ahmet Kardam (Çev.). İstanbul: Optimist.
- Smith, A. D. (2010). *Milli Kimlik*. Bahadır Sina Şener (Çev.). İstanbul: İletişim.

Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Şenay, B. (2002). “Avrupa Birliği’nin ‘Dînî Kimliği’ ve Avrupa’da Dinler: Hıristiyanlık, Yahudilik, Hinduizm, Budizm ve İslam”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 11(1), 121-166.

Tajfel, H., Turner, J. C. (1979). “An integrative theory of intergroup conflict”. In W. G. Austin ve S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (33-47). Monterey, CA: BrooksJCole.

Taylor, C., Gutman, A. (2010). *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası*. Yurdanur Salman (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.

Tönnies, F. (2019), *Cemaat ve Cemiyet*. Emre Güler (Çev.). İstanbul: Vakıfbank Kültür.

Türkdoğan, O. (2006). *Alevi Bektaşî Kimliği*. İstanbul: Timaş.

Weber, M. (2012). *Din Sosyolojisi*. Latif Boyacı (Çev.). İstanbul: Yarn.

Winston, R. (2010). *Tanrının Öyküsü, Tanrı mı İnsanı İnsan mı Tanrıyı Yarattı*. Sinan Köseoğlu (Çev.). İstanbul: Say.